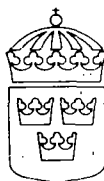

Utrikesutskottets betänkande

1986/87:16

om forskning (prop. 1986/87:80, bil. 2)

UU

1986/87:16

I detta betänkande behandlas punkterna 1–3 i bilaga 2 (Utrikesdepartementet) till regeringens proposition 1986/87:80 om forskning, de motioner som väckts i anslutning till ifrågavarande avsnitt samt ett motionsyrkande från allmänna motionstiden.

Propositionen (s. 1–8)

1. Säkerhetspolitisk och annan utrikespolitisk forskning

Stockholms internationella fredsforskningsinstitut (SIPRI) har vunnit uppmärksamhet som en oavhängig, internationell forskningsinstitution inriktad på rustnings- och nedrustningsfrågor.

Institutet skall enligt stadgarna "bedriva vetenskaplig forskning i konflikt- och samarbetsfrågor av betydelse för internationell fred och säkerhet i syfte att söka ge bidrag till förståelsen av betingelserna för fredliga lösningar av mellanstatliga konflikter och för en stabil fred."

SIPRI:s forskningsrapporter, särskilt dess årsbok, har blivit viktiga referensverk i det internationella nedrustningsarbetet, i synnerhet för stater som ej har tillgång till militäralliansernas egna kunskapsbanker. Institutet utgör också en unik mötesplats för forskare från öst och väst, nord och syd. Denna internationella kompetens kommer också svensk forskning till godo.

Verksamheten inom ett av *Försvarets forskningsanstalts (FOA)* program syftar till att stödja utrikesdepartementets arbete på nedrustningsområdet.

Sveriges långvariga engagemang i detta arbete har på senare år fått än större omfattning genom bl. a. vår roll i Stockholmskonferensen om förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder, statsministerns medverkan i det s. k. femkontinentinitiativet och de krävande förhandlingarna i Genève kring en konvention om förbud mot kemiska vapen. Sverige har också aktivt deltagit i en rad studier inom FN:s ram kring olika nedrustningsfrågor. De svenska insatserna innebär på varje enskilt område ofta mångåriga förhandlings- och utredningsåtaganden.

Särskilt på två områden, där under åren betydande forskningsinsatser gjorts, kommer ytterligare krav att ställas framöver: förbud mot kärnvapenprov samt mot kemiska vapen. I provstoppsfrågan har Sverige koncentrerat sig på att utveckla möjligheterna att med seismologiska metoder kontrollera efterlevnaden av ett avtal om stopp även för underjordiska prov. Vad beträffar kemiska vapen förefaller nu efter många års förberedelser och förhandlingar med aktivt svenskt deltagande – och under år 1987 änyo

svenskt ordförandeskap i förhandlingskommittén i nedrustningskonferensen i Genève – ett fullständigt avtal om förbud mot kemiska vapen vara inom räckhåll.

Utrikespolitiska institutet skall bedriva forskning inom området internationella relationer med tyngdpunkt på för Sveriges utrikes-, säkerhets- och nedrustningspolitik särskilt betydelsefulla regioner och problem. Verksamheten syftar till att utveckla en kvalificerad kompetens inom ett fåtal sakområden. En del av resurserna avsätts till att göra forskningsresultaten tillgängliga för en bredare allmänhet samt till att främja forskningssamarbete med utlandet inom särskilt prioriterade områden.

I och med att Europainstitutet den 1 juli 1986 överförs till utrikespolitiska institutet görs en ökad satsning på Europafrågor.

I samband med att ett antal forskningsprojekt avslutas förutses forskningsverksamheten gå in i ett nytt skede. Två större forskningsprogram, avsedda att inom sig omfatta flera projekt skall organiseras: "strategiska studier" och "ekonomisk säkerhet".

Den utrikespolitiska forskningens inriktning

Sverige har i hög grad intresse av studier kring frågor av särskild betydelse för vår utrikespolitik: kring neutralitetspolitiken, villkoren för internationell säkerhet och nedrustning, frågor som rör säkerheten i vårt närområde, de militära styrkeförhållandena och villkoren för stabilitet i Europa, stormaktsförbindelserna, den tekniska utvecklingens betydelse, handelspolitik och ekonomiskt beroende. Samma direkta intresse finns även för forskning kring vissa folkrättsliga aspekter på problem inom utrikes-, säkerhets- och nedrustningspolitiken och beträffande mänskliga rättigheter, heter det i propositionen.

Olika vägar bör prövas att fördjupa den internationellt inriktade utbildningen och forskningen, främst med anknytning till ämnesområdet statsvetenskap. Det är viktigt att säkerhetspolitisk forskning, freds- och konfliktforskning och inte minst öststatsforskning kan bidra till att bredare kunskaper på dessa områden skapas inom landet.

På det säkerhetspolitiska området finns för närvarande god svensk kompetens, främst i vapenteknologiska och militärstrategiska frågor. Under senare tid har denna kompetens breddats genom såväl forskningsinsatser som erfarenheter vunna i direkt anslutning till förhandlingarna i Stockholmskonferensen. Att vidmakthålla och vidga denna kompetens är bl. a. av stor betydelse inför de fortsatta överläggningarna inom ramen för ESK-processen om förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder och nedrustning i Europa. Resurserna för forskning i frågor som rör neutralitetspolitikens villkor och möjligheter, regionala konflikter och deras lösning, medling, samt kring begrepp som gemensam säkerhet och s. k. fredsbefrämjande utvecklingsbistånd har hittills varit små.

För att underbygga Sveriges internationella agerande på det seismologiska området har en experimentell seismisk mätstation upprätthållits i Hagfors sedan slutet av 1960-talet. Hagfors-stationen är av särskild betydelse eftersom den tillåter Sverige att utveckla en självständig seismologisk teknik.

Under senare år har utvecklingen inom elektronikområdet gjort att stationen behöver förbättras för att upprätthålla sin ställning som en av världens mest kvalificerade mätstationer på detta området.

Hagfors-stationen är av största betydelse inför det fortsatta arbetet både inom femkontinentinitiativets ram och i nedrustningskonferensen i Genève. Möjligheter har på sistone öppnat sig att inom konferensens ram ta nya steg mot ett globalt system för att registrera, samla och analysera seismiska data. Sverige har erbjudit sig att inrätta en av fyra internationella datacentraler med uppgift att behandla de stora mängder av data som seismiska mätstationer över hela världen avses rapportera in. De övriga upprättas av Australien, Förenta staterna och Sovjetunionen.

En fråga som kommer att ställa ökade krav på forskningsinsatser och kunskapsupbyggnad är den militära utvecklingen på rymdområdet. Sverige behöver sådan kompetens för att kunna delta aktivt i nedrustningskonferensens arbete för att förhindra en kapprustning i yttre rymden. Sverige har också ett intresse av att närmare utreda möjligheterna att använda satellitövervakning för att kontrollera efterlevnaden av internationella överenskommelser på nedrustningsområdet och för andra förtroende- och säkerhetsskapande syften.

2. U-landsforskning

En central uppgift för Styrelsen för u-landsforskning (SAREC) är att bidra till att bygga upp och stärka forskningskapaciteten i enskilda u-länder. Detta sker bl. a. genom samarbete mellan forskningsinstitutioner i Sverige och i resp. u-land. Med en förbättrad inhemsk kapacitet på forskningsområdet i u-länderna kan forskarflykt motverkas, och ländernas förmåga att formulera problemlösningar för sina egna utvecklingsansträngningar öka. En del av SAREC:s forskningsbistånd kanaliseras också genom internationella forskningsinstitutioner – ibland med medverkan av svenska forskare.

Universitet och forskningsinstitutioner inom olika sakområden har ansvaret för en fortsatt internationalisering av sin forskning. En del av SAREC:s medel – för närvarande knappt 10 % – avser stöd till u-landsforskning i Sverige. SAREC har nu inlett en omstrukturering av stödet till sådan forskning mot mer långsiktiga satsningar på ett antal utvalda forskningsmiljöer med u-landsinriktning. I valet av miljö beaktar SAREC härvid inte minst i vilken mån resp. institutioner själva har visat sig beredda att prioritera u-landsaspekterna inom sitt forskningsområde och avsätta resurser för ändamålet.

Ett annat område där ökad kunskap och svensk forskarkompetens behövs gäller miljöaspekter avseende bistånd och utveckling. Strävandena att främja ekonomisk tillväxt måste innefatta hänsyn till miljö och till ekologiska samband. Dessa frågor har hög prioritet i svenskt bistånd, men ytterligare kvalificerad personal med ekologisk inriktning behövs.

Väckt under allmänna motionstiden:

I motion 1986/87:U303 av Gunnar Björk i Gävle m. fl. (c) yrkande 1 hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär en översyn av den utrikespolitiska forskningens samordning samt den säkerhetspolitiska forskningens utformning.

Väckta i anslutning till propositionen:

I motion 1986/87:U102 av Daniel Tarschys (fp) hemställs att riksdagen vid sitt beslut om anslaget till SAREC uttalar sig för att man inte skall binda sig för en permanentning av det stöd till forskningsmiljöer som nu provas.

I motion 1986/87:103 av Margaretha av Ugglas m. fl. (m) hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av klara riktlinjer för en koncentration av det bilaterala forskningstödet till naturvetenskapliga ämnen inom området ekologi/miljöfrågor och samhällsvetenskapliga ämnen som ekonomi och statskunskap.

2. att riksdagen begär att regeringen för riksdagens godkännande utarbetar förslag till SAREC:s verksamhet vad avser uppbyggnaden av ett eller två s. k. centres of excellence i Afrika inom markvårdsområdet.

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om fördjupad samverkan mellan SIDA och SAREC.

I motion 1986/87:U104 av Gunnar Björk i Gävle (c) hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som anförts om ett långsiktigt stabilt forskningsstöd för forskning om nedrustning.

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som anförts om resurstilldelningen för forskning rörande europeisk säkerhet och rymdteknik.

I motion 1986/87:Ub79 av Kerstin Keen (fp) yrkande 1 hemställs

1. att riksdagen beslutar inrätta tre samhällsvetenskapliga forskarattachétjänster.

Utskottet

Utrikespolitisk forskning m. m.

I propositionens avsnitt om den framtida inriktningen av säkerhetspolitisk, nedrustningspolitisk och allmänt utrikespolitiskt motiverad forskning konstateras att Sverige har stort intresse och behov av studier, bl. a. om villkoren för internationell säkerhet och nedrustning, om säkerheten i vårt närområde och om vårt ekonomiska beroende. Det anförs vidare att det för närvarande finns god svensk kompetens i vapenteknologiska och militärstrategiska frågor och att det är av vikt att denna kompetens vidmakthålls. Vårt kunnande och vår beredskap till ytterligare insatser på det seismologiska

området understryks, liksom vårt intresse av att aktivt kunna bidra till arbetet på att förhindra kapprustning i rymden. Inga nya förslag beträffande den konkreta inriktningen av eller omfattningen av den säkerhetspolitiska forskningen framförs emellertid i propositionen.

I den motion som väckts i anledning av denna del av propositionen, U104 (c), framhålls i fråga om forskning på nedrustningsområdet att det är angeläget att Sverige både förfogar över en bred kunskapsnivå för att kunna ta ställning till snabbt uppkommande initiativ från stormakternas sida och över en långsiktigt inriktad forskning som stöd för vårt eget deltagande i nedrustningsarbetet. En svårighet att tillgodose behoven ligger i regeringens krav på besparingar, anser motionärerna och menar att det är av vikt att FOA får tillräckliga resurser och eventuellt förstärkta resurser inom exempelvis europeisk säkerhet och rymdteknik.

En motion från allmänna motionstiden U303 (c) riktar in sig på den säkerhetspolitiska forskningens framtid. För ett alliansfritt land som Sverige är det angeläget att ha tillgång till inhemsk säkerhetspolitisk expertis, heter det bl. a. i motionen som föreslår att riksdagen anmodar regeringen att göra en översyn av den utrikespolitiska forskningens samordning samt den säkerhetspolitiska forskningens utformning.

Utskottet delar många av de synpunkter som framförs i de båda motionerna. De ligger också i linje med vad som anförs i propositionen. I ett yttrande till utbildningsutskottet (UU 1986/87:2 y) rörande ett yrkande i motion Ub5 (m) om en professur för säkerhetspolitisk forskning gjorde utskottet en viss åtskillnad mellan den akademiskt inriktade säkerhetspolitiska forskningen och den mer behovsinriktade forskning och långsiktiga utredningskapacitet som regeringen har behov av för sina bedömningar. Båda behövs, och de kan inte ersätta varandra. Det konstaterades vidare i yttrandet att den behovsinriktade analysverksamheten företrädesvis bedrivs inom FOA men också inom försvars- och utrikesdepartementet. Det är denna säkerhetspolitiska forskning och analysverksamhet utrikesutskottet i första hand har att behandla.

Enligt utskottets mening bör regeringen göra en inventering av den för svensk utrikes- och säkerhetspolitik relevanta forskning som utförs av institutioner i Sverige, såväl på det akademiska fältet som inom den offentliga förvaltningen. En sådan inventering borde därefter kunna ligga till grund för en bedömning av vilka åtgärder som kan bli erforderliga för att ytterligare förstärka regeringens möjligheter att få kvalificerat underlag för sina långsiktiga utrikes- och säkerhetspolitiska ställningstaganden. Av uppenbara skäl kan målet inte vara att Sverige skall ha egen kapacitet inom alla de många komplicerade frågor vi ställs inför, exempelvis i nedrustningsförhandlingarna. En viss koncentration är nödvändig.

Med det anförda torde yrkande 1 i motion U303 och yrkandena 1 och 2 i motion U104 få anses besvarade.

Utskottet behandlar i detta sammanhang också motion Ub79 (fp), vari föreslås att riksdagen beslutar inrätta befattningar för samhällsvetenskapliga attachéer vid ambassaderna i Washington, Tokyo och Paris. En uppgift för dessa attachéer skulle enligt motionären bli att underlätta kontakterna mellan svenska forskare och forskningen i värdländerna. Enligt utskottets

mening bör ambassadernas ordinarie personal ha förutsättningar att fullgöra även de i motionen angivna uppgifterna, särskilt som ambassadpersonalen ofta har just en samhällsvetenskaplig grundutbildning. Utskottet avstyrker med hänvisning bl. a. härtill motion Ub79.

U-landsforskning

Utskottet har tagit del av regeringens framställning under rubriken u-landsforskning och konstaterar att det som där framförs är ett fullföljande av de delvis nya riktlinjer för SAREC:s verksamhet som blev följden av den för två år sedan genomförda översynen av SAREC (Tio år med SAREC. Ds Ud 1985:2, prop. 1985/86:100, bil. 5, UU 1985/86:15). I linje härmed koncentrerar nu SAREC sitt stöd för svensk u-landsforskning till mer långsiktiga satsningar på ett antal utvalda forskningsinstitutioner snarare än att ge bidrag till individuella forskare.

Motion U102 (fp) ställer sig tveksam till denna stödform och förordar att riksdagen inte binder sig för en permanentning av den.

Utskottet konstaterar att omläggningen av stödet till svensk u-landsforskning skedde efter utredning och beslut av regering och riksdag. Den nya verksamheten har nyligen inletts. Erfarenheterna av den nya stödformen bör sedermera utvärderas, men detta är enligt utskottets mening ännu för tidigt. Utskottet anser inte att ett uttalande av det slag som föreslås i motionen är erforderligt. Motionen avstyrks därför.

I motion U103 (m) framställs tre yrkanden rörande inriktningen av SAREC:s verksamhet. I yrkande 1 föreslås att SAREC:s bilaterala forskningsstöd koncentreras till naturvetenskapliga ämnen inom området ekologimiljöfrågor och till samhällsvetenskapliga ämnen som ekonomi och statskunskap. I yrkande 2 föreslås att SAREC skall medverka till att bygga upp ett eller två s. k. centres of excellence i Afrika inom markvårdsområdet och i yrkande 3 att en närmare samverkan äger rum mellan SIDA och SAREC i mottagarländerna.

Utskottet vill med anledning av dessa yrkanden anföra följande. En koncentration av SAREC:s arbete till centrala områden är självfallet nödvändig. Miljö och markvård är ett sådant område på vilket SAREC, liksom SIDA, successivt lagt allt större vikt. Enligt utskottets mening är det emellertid inte rimligt att SAREC skall koncentrera sig på det fåtal ämnesområden som nämns i motionen. En sådan strävan skulle missgynna viktiga områden såsom hälsovård och undervisning. Det är också angeläget att vid val av prioriterade områden ta hänsyn till mottagarlandets önskemål och till de lokala förutsättningar för forskningsstöd på olika områden som finns. Yrkande 1 i motion U103 avstyrks med hänvisning härtill.

Förslaget att med bistandsmedel bygga upp ett begränsat antal särskilt kvalificerade forskningsinstitutioner (centres of excellence) i Afrika har utskottet tidigare behandlat och avstyrkt med hänvisning till att en sådan satsning kunde medföra risker för att dessa institutioner blev isolerade öar, särskilt i en på forskningstradition fattig världsdel som Afrika. Utskottet finner att samma invädning fortfarande gör sig gällande och avstyrker därför motionsyrkandet. Om det i ett senare skede skulle framstå som naturligt att

ge ett utvidgat stöd till några få institutioner, exempelvis på markvårdsområdet, bör detta dock kunna ske.

UU 1986/87:16

Utskottet delar uppfattningen att mycket står att vinna på en ökande samverkan mellan SAREC och SIDA där sådan är ändamålsenlig. En sådan samverkan äger också rum, såväl centralt som på fältet. Utskottet anser därför att det inte föreligger behov av ett särskilt riksdagsuttalande i frågan. Motionsyrkandet avstyrks således.

Utskottet, som inte har någon invändning mot regeringens framställning under punkterna 2 och 3 i bilaga 2 till propositionen, hemställer

1. beträffande *utrikespolitisk forskning m. m.*

att riksdagen förklarar yrkandena 1 och 2 i motion 1986/87:U104 och yrkande 1 i motion 1986/87:U303 besvarade med vad utskottet anför.

2. beträffande *samhällsvetenskapliga attachéer*

att riksdagen avslår motion 1986/87:Ub79,

3. beträffande *stöd till svensk u-landsforskning*

att riksdagen avslår motion 1986/87:U102,

4. beträffande *miljövårdsinriktad forskning m. m.*

att riksdagen avslår motion 1986/87:U103.

res (m)

Stockholm den 7 maj 1987

På utrikesutskottets vägnar

Stig Alemyr

Närvarande: Stig Alemyr (s), Gunnel Jonäng (c), Sture Ericsen (s), Axel Andersson (s), Maj-Lis Lööw (s) Sten Sture Paterson (m), Bengt Silfverstrand (s), Karl-Erik Svartberg (s), Rune Ångström (fp), Anita Bråkenhielm (m), Nils T Svensson (s), Britta Hammarbacken (c), Maria Leissner (fp), Ivar Virgin (m) och Oswald Söderqvist (vpk).

Reservation

Inriktningen av SAREC:s verksamhet

Sten Sture Paterson, Anita Bråkenhielm och Ivar Virgin (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 6 börjar med "Enligt utskottets mening" och slutar på s. 7 med "till propositionen, hemställer" bort ha följande lydelse:

I propositionen framhålls behovet av ökad kunskap och svensk forskar-kompetens för att klarlägga sambandet mellan miljö, bistånd och utveckling. Regeringen ger hög prioritet åt dessa frågor. Trots detta ges inte i propositionen några riktlinjer för de åtgärder som måste följa på den uttalade prioriteringen. Inte minst har det bilaterala forskningsstödet ett behov av klara riktlinjer för att få en lämplig avvägning av stödet till prioriterade

områden och till områden av lägre prioriteringsgrad men därför ej oväsentliga ur forskningssynpunkt. UU 1986/87:16

Betydelsen av en nära samverkan med SIDA:s verksamhet är inte heller närmare belyst. En sådan samverkan kan exempelvis innebära att SAREC stöder forskning där SIDA behöver fördjupning för uppföljning och utvärdering av något projekt. Forskning för långtidsplanering är ett annat gemensamt intresseområde liksom forskningsresultatens praktiska tillämpning. Program för nya bistandsobjekt kan få ökad kvalitet om de upprättas i samråd mellan SAREC och SIDA.

Samma brist på riktlinjer har propositionen vad avser SAREC:s verksamhet. I betänkandet Tio år med SAREC föreslås att SAREC tar initiativ till en internationell insats för att stödja en eller två forskningsinstitutioner på den afrikanska kontinenten för en snabb och omfattande uppbyggnad av den vetenskapliga och operationella kapaciteten inom markvårdsområdet. I proposition 1985/86:100, bil. 5, instämmer föredraganden i att behovet av att bygga upp en sådan kapacitet är stort. Mot denna bakgrund finner utskottet att propositionens "Ett regionalt nät av ett antal samarbetande nationella institutioner kan vara ett bättre alternativ för en sådan kapacitetsuppbyggnad" är vagt formulerat, saknar ställningstagande och inte ger några riktlinjer. Ej heller i proposition 1986/87:80 belyses hithörande frågeställningar.

Situationen i Afrika på naturmiljöns område är katastrofartad. Motåtgärder måste därför sättas in snabbt, kraftfullt och koncentrerat. Härför nödvändig forskning måste genomföras på kortast möjliga tid. Detta kan enligt utskottets mening endast ske genom en kraftsamling till en eller två forskningsinstitutioner, något som också föreslås i utredningen. Ett regionalt nät av nationella institutioner kan endast på lång sikt förväntas nå önskvärd forskningskapacitet. Den tiden står inte till vårt förfogande.

Med hänvisning till det anförda tillstyrks förslaget i motion U103 yrkandena 1–3. Utskottet har härutöver ingen invändning mot propositionens framställning under punkterna 2 och 3.

dels att utskottets hemställer i punkt 4 bort ha följande lydelse:

4. beträffande *miljövårdsinriktad forskning m. m.*

att riksdagen med bifall till motion 1986/87:U103 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.